

SISÄLLYS

Luku I JOHDANTO	1
1 Aluksi	1
2 Tutkimuksen lähtökohtia	2
2.1 Huumeet hyvänä vihollisena: ristiriitainen ja tunnepitoinen suhtautuminen huumeisiin	2
2.2 Huumeet kylmentämässä kriminaalipoliittista ilmapiiriä	4
2.3 Huumausainetilanteen arvioiminen	6
2.4 Toinen huumausaineaalto	8
2.5 Sopeutuminen huumeisiin: narkofobiasta kohti normalisaatiota?	10
2.6 Huumeiden käyttäjien moninaisuus	14
2.7 Tuoreita arvioita huumeiden käyttäjien lukumäärästä	19
2.8 Käyttäjät rikosoikeudellisen kontrollin kohteina	19
3 Tutkimustehtävä ja -asetelma	22
3.1 Tutkimustehtävän kehittelyä	22
<i>Kontrolliviranomaisten toiminta kiinnostuksen kohteena</i>	28
3.2 Monitieteellisestä tutkimusotteesta	28
<i>Tutkija moniottelijana: haastamassa vai haavoittumassa?</i>	31
3.3 Tutkimuksen rakenteesta	32
Luku II HUUMEIDEN KÄYTTÄJIEN RIKOSOIKEUDELLISEN KONTROLLIN KEHITTYMINEN	35
4 Huumeiden käytön säätäminen rangaistavaksi	35
4.1 Muuttunut huumausainetilanne 1960-luvulla	35
4.1.1 Uudet kuviot	35
4.1.2 Ensimmäinen huumausaineaalto	36
<i>Media ongelman esille nostajana</i>	37
<i>Kannabiksen leviäminen nuorison keskuuteen</i>	39
4.1.3 Ensimmäisen aallon taittuminen	41
4.2 Vuoden 1972 huumausainelain säätäminen	42
4.2.1 Varhaisempi kontrolli	42
4.2.2 Huumausainekomitea	44
<i>Kettil Bruun eri linjoilla</i>	46
4.2.3 Hallituksen esitys	48
4.2.4 Lain käsitteleminen eduskunnassa	49
4.2.4.1 Lakivaliokunta	49
4.2.4.2 Talousvaliokunta	52
4.2.4.3 Täpärät äänestykset	54
4.2.5 Mitä tapahtui?	54
<i>Asiantuntijoiden roolista</i>	55
<i>Viesti nuorille huumeita vastaan</i>	58

II

4.3 Huumausainerikoksia koskevista säännöksistä.....	59
4.3.1 Täyskielto.....	59
4.3.2 Rajanveto käytön ja hallussapidon välillä.....	61
4.3.3 Suositus toimenpiteistä luopumisesta lain esitöissä.....	62
4.3.3.1 Poliisin ilmoittamatta jättämisestä.....	62
4.3.3.2 Syyttämättä ja tuomitsematta jättämisestä.....	63
5 Huumausainelain toteuttaminen	65
5.1 Huumausainerikollisuuden kehitys vuosina 1967–1974	65
5.1.1 Poliisin aktiivinen rooli.....	65
5.1.2 Voimakas kasvu poliisitilastoissa	66
5.1.3 Ilmisaadun huumausainerikollisuuden luonne.....	70
5.2 Käytäntöjen luominen toimenpiteistä luopumisessa.....	73
5.2.1 Poliisi otti tiukan linjan.....	73
5.2.2 Syyttäjä samassa rintamassa	75
5.2.3 Rangaistukseen tuomitsematta jättämisestä.....	76
5.2.4 Rangaistuskäytännön kiristyminen	79
5.3 Rangaistuskäytännön vakiintuminen	82
5.3.1 Käyttäjien etsiminen tilastoista	82
5.3.2 Tuomitsematta jätetyistä tapauksista	87
5.3.3 Toimenpiteistä luopuminen pysyi poikkeussäännöksenä	88
5.3.4 Miksi huumeiden käyttäjiä rangaistiin?	91
6 Huumausainerikokset rikoslakiin	95
6.1 Huumausainerikostyöryhmä	95
6.2 Ehdotus rikkomuksesta vastatuulella	99
6.3 Lausunnot.....	101
6.4 Hallituksen esitys 180/1992.....	102
6.4.1 Rikkomuksesta luopuminen.....	102
6.4.2 Toimenpiteistä luopumiselle kaksi erilaista soveltamistilannetta...	103
6.5 Lakivaliokunta	104
6.6 Eduskunnan täysistuntokäsittelyt.....	107
6.6.1 Vilkas keskustelu	107
6.6.2 Huumeiden käyttö rikos, mutta huumeriippuvuudesta ei pitäisi rangaista	113
6.7 Toimenpiteistä luopumisesta erityissäännös rikoslakiin.....	116
6.7.1 Erimielisyydet rangaistusasteikosta	116
6.7.2 Erityissäännöksen tarve	119
6.7.3 Vahva tulkintasuositus rikoslain 50:7 §:n soveltamisen puolesta ..	120
6.7.4 Toimenpiteistä luopuminen luomassa pohjaa dekriminalisoimiselle?	121
7 Toimenpiteistä luopumisen yleistymisen	123
7.1 Tilastot kertovat kasvusta	123
7.2 Syyttämättä jättämisestä.....	125
7.2.1 Tyypillinen tapaus vähäinen	125
7.2.2 Kirjava käytäntö.....	126
7.2.3 Hoito harvoin syyttämättä jättämisen syynä.....	130
7.3 Tuomitsematta jättäminen vähäistä	131

7.4 Toimenpiteistä luopumiselle olisi ollut tarvetta.....	132
7.5 Syyttämiskäytännön yhtenäistämistä.....	133
8 Huumausaineen käyttörikosuudistus	134
8.1 Tausta.....	134
8.2 Erimielisyys sopivasta seuraamuksesta	137
8.2.1 Hallituksen esitys 213/2000.....	138
8.2.2 Eduskuntakäsittely	139
8.3 Vaihtoehtoja sakottamiselle	143
8.3.1 Nuoret puhuteltava.....	143
8.3.2 Hoidon tarpeessa olevat ohjattava hoitoon	144
Luku III SEURAAMUSHARKINNASTA JA VÄHÄN MUUSTAKIN	145
9 Johdattelua	145
10 Rangaistussäännöksistä huumausainerikoksissa	148
10.1 Huumausaine.....	148
10.1.1 Taustaksi	148
10.1.2 Oikeudellinen määritelmä.....	151
10.1.3 Huumausaineen laatu	153
10.2 Tunnusmerkistökysemykset	162
10.2.1 Yleistä	162
10.2.2 Huumausaineen käyttörikos.....	163
10.2.2.1 Huumausaineen käyttäminen	163
10.2.2.2 Vähäisen määrän hallussapitäminen tai hankkimisen yrittäminen omaa käyttöä varten.....	165
10.2.3 Huumausainerikoksesta	171
10.3 Seuraamuksen määräämisestä huumausainerikoksissa.....	177
11 Syyttäjä kriminaalipoliittisena päätöksentekijänä	179
11.1 Syyttäjän aseman muutos 1990-luvulla: apupojasta itsenäiseksi toimijaksi.....	179
11.2 Syyttäjän monet tehtävät.....	183
11.3 Syyttäjä tuomarina	185
12 Toimenpiteistä luopuminen	187
12.1 Uudistuksen lähtökohdat	187
12.2 Poliisi	190
12.2.1 Rikoksen ilmoittamatta jättäminen	190
12.2.2 Esitutinnan rajoittaminen	195
12.3 Syyttämättä jättäminen.....	199
12.3.1 Vähäisyysperuste	199
12.3.2 Nuoruusperuste	201
12.3.3 Kohtuus- tai tarkoituksenmukaisuussyyt	207
12.3.4 Konkurensiperuste	211
12.4 Tuomitsematta jättäminen	211
12.5 Säännösten soveltamisesta	215
12.5.1 Yleinen etu	215

IV

12.5.2 Poikkeussäännöksistä osaksi tavanmukaista seuraamusharkintaa ..	218
12.5.3 Säännösten muodostama kokonaisuus koetuksella	221
12.6 Eryityssäännös toimenpiteistä luopumisesta huumausainerikoksissa ...	225
12.6.1 Eryityssäännös täydentämässä yleissäännöksiä.....	225
12.6.2 Käyttörikosuudistuksessa muutettu rikoslain 50:7 §	227
13 Rangaistusmääräysmenettely	236
13.1 Tausta.....	236
13.2 Tuomiovallan siirtäminen syyttäjille	238
13.3 Varmuusvaatimus vaarassa.....	240
13.4 Sakottaminen rangaistusmääräysmenettelyssä	242
13.4.1 Menettely pääpiirteissään.....	242
13.4.2 Rangaistusvaatimuksen antaminen	243
13.4.3 Rangaistusvaatimuksen vastustaminen.....	244
13.4.4 Rangaistusmääräyksen antaminen	246
13.5 Syyttäjien harkintavallan käyttäminen vähäistä.....	251
13.6 Tosiasiallinen päätösvalta poliisilla	258
13.7 Tarve uudistaa rangaistusmääräysmenettelyä.....	258
14 Muuntorangaistus	261
14.1 Johdanto	261
14.2 Tehoste sakon maksamiselle.....	262
14.3 Pyrkimys muuntamisen vähentämiseen.....	265
14.4 Vuoden 1999 sakkouudistus	267
14.5 Selvitysmiesten ehdotus.....	270
14.6 Muuntosuhteen muuttaminen ja enimmäisaikojen lyhentäminen.....	271
14.7 Pienet rangaistusmääräysmenettelyssä annetut sakot muuntamatta kokonaan	273
14.8 Muuntamiskielto kaikkiin rangaistusmääräysmenettelyssä annettuihin sakoihin	274
14.9 Muuntamisesta	276
14.9.1 Uudet säännökset	276
14.9.2 Muuntamismenettelystä	277
14.9.3 Muuntovaatimuksesta luopuminen	279
14.9.4 Muuntorangaistuksesta luopuminen	281
14.9.5 Päihderiippuvuudelle merkitystä (KKO 2005:49)	284
Luku IV NYKYINEN KÄYTÄNTÖ.....	287
15 Poliisi ja huumeiden käyttäjät	287
15.1 Esitutkinnan merkityksestä	287
15.2 Poliisia tutkimassa	289
<i>Haastatteluista</i>	<i>292</i>
15.3 Huumepoliisin työstä	294
15.4 Huumeiden käyttäjien kiinnijäämisestä	298
15.5 Kuulusteleminen	311
<i>Rikoksesta epäillyn alisteinen asema.....</i>	<i>320</i>
<i>Kuulustelupöytäkirjasta</i>	<i>329</i>
15.6 Poliisi ja nuoret	330

15.7 Käyttörikosepäily	335
15.8 Käyttäjäkontrollista kiinnittäminen	338
16 Seuraamuskäytännön kiristyminen	346
16.1 Seuraamusharkinnan kaventuminen	346
16.1.1 Säilytettävä mahdollisuus syyttämättä jättämiseen.....	346
16.1.2 Käytäntöjen luomisesta	347
16.1.3 Valtakunnansyyttäjän ohjeista	348
16.2 Huumausaineen käyttörikosten suuri määrä	349
16.3 Sakottamisen lisääntyminen	352
16.3.1 Muutos seuraamuskäytännössä	352
16.3.2 Rangaistusmääräysmenettelyn yleistyminen	355
16.3.3 Rangaistusmääräysten kasaantuminen.....	358
16.4 Syyttämättä jättämisen vähentyminen	359
16.4.1 Tapausmääristä	359
16.4.2 Eri perusteiden käytöstä.....	360
16.4.3 Käyttörikoksissa vähemmän tilaa syyttämättä jättämiselle	362
16.4.4 Alaikäisistä.....	363
16.5 Vaihtoehtoiset seuraamukset	364
16.5.1 Puhuttelut	364
16.5.1.1 Taustasta	364
16.5.1.2 Puhuttelujen yleistyminen.....	366
16.5.1.3 Puhuttelutilaisuuksista	367
16.5.1.4 Palautetta puhutteluista	371
16.5.2 Hoitoonohjaus	373
16.5.2.1 Taustasta	373
16.5.2.2 Malleista.....	374
16.5.2.3 Tapauksista	377
16.5.2.4 Valmius syyttämättä jättämiseen	379
Luku V JOHTOPÄÄTÖKSET.....	381
17 Erimielisyys säättää huumeiden käyttö rangaistavaksi: Toimenpiteistä luopuminen tasapainottamassa rangaistavuuden aiheuttamia haittoja ...	381
18 Seuraamuskäytäntö kiristynyt huumausainerikoksissa.....	387
<i>Pitääkö huumeiden käyttäjää rangaista?</i>	<i>389</i>
19 Rangaistusmääräysmenettelyn kipukohdat	392
<i>Päihdeongelmaisen oikeusturva heikoissa kantimissa</i>	<i>395</i>
Lähteet	397
Liitetaulukot.....	429
Summary	441

TUTKIMUKSEN TAULUKOT JA KUVIOT JA LIITETAULUKOT

Taulukot

Taulukko 1 Keskeiset aineistot lainsäätämisen prosesseissa.....	23
Taulukko 2 Empiirinen tutkimusaineisto seuraamuskäytännöstä	26
Taulukko 3 Helsingin raastuvanoikeudessa huumausainerikoksista tuomittujen rikokset vuosina 1972–1974.....	72
Taulukko 4 Rangaistukseen tuomitsematta jättäminen Helsingin raastuvanoikeudessa huumausainerikoksissa vuosina 1968–1974.....	76
Taulukko 5 Alioikeuksissa huumausainerikoksista annetut tuomiot vuosina 1972–1973.....	79
Taulukko 6 Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset tapahtumakerroittain vuosina 2003–2007 (%)	351
Taulukko 7 Poliisin ja tullin tietoon tulleet huumausainerikokset ja niistä annetut seuraamukset vuosina 2000–2006.....	354
Taulukko 8 Huumausaineen käyttörikoksesta (RL 50:2a) päär rikoksena annetut seuraamukset vuosina 2001–2006	355
Taulukko 9 Poliisin huumausainerikoksista epäilemättä alaikäiset (15–17 v) ja heidän syyttämättä jättämisensä vuosina 1997–2006.....	364

Kuviot

Kuvio 1 Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset vuosina 1967–1974.....	66
Kuvio 2 Huumausainerikoksista epäillyt henkilöt Keskusrikospoliisin mukaan vuosina 1968–1974	68
Kuvio 3 Rangaistukseen tuomitsematta jätettyjä Helsingin raastuvanoikeudessa huumausainerikoksista syytetyistä vuosina 1968–1974 (%)	77
Kuvio 4 Rangaistukseen tuomitsematta jätettyjen osuus alioikeuksissa huumausainerikoksista syytetyistä vuosina 1972–1993 (%).....	80
Kuvio 5 Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset vuosina 1969–1993	83
Kuvio 6 Huumausainerikosten tekotapa Keskusrikospoliisin mukaan vuosina 1973–1984.....	83
Kuvio 7 Poliisin ja tullin tietoon tulleet huumausainerikokset sekä alioikeuksissa annetut syyksi lukevat tuomiot vuosina 1977–1993	84
Kuvio 8 Syyksi lukevat huumausainerikokset alioikeuksissa vuosina 1977–1993	85
Kuvio 9 Perustunnusmerkistön mukaisesta huumausainerikoksesta annetut syyksi lukevat tuomiot alioikeuksissa vuosina 1978–1993	86
Kuvio 10 Toimenpiteistä luopuminen huumausainerikoksissa vuosina 1980–2000.....	123
Kuvio 11 Huumausainerikoksissa syyttämättä ja tuomitsematta jätetyt laskettuna poliisin ja tullin tietoon tulleista huumausainerikoksista vuosina 1980–2000 (%).....	124
Kuvio 12 Poliisin ja tullin tietoon tulleet huumausainerikokset vuosina 1988–2007 (N)	350
Kuvio 13 Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset vuosina 1988–2007 (100 %) ...	351
Kuvio 14 Poliisin ja tullin tietoon tulleet huumausainerikokset ja niistä annetut seuraamukset vuosina 1997–2006	353
Kuvio 15 Huumausaineen käyttörikoksesta vahvistetut rangaistusvaatimukset 20 syyttäjyksikössä vuosina 2001–2006	357
Kuvio 16 Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 1997–2006.....	360
Kuvio 17 Eri syyttämättä jättämisperusteiden käyttö huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 1997–2006 (100 %)	361
Kuvio 18 Hahmotelma poliisin kiinnisaamien huumeiden käyttäjien hoitoonohjausmalista.....	377

Liitetaulukot

- Liitetaulukko 1a** Tilastotietoja poliisin tietoon tulleista huumausainerikoksista vuosina 1967–1974
- Liitetaulukko 1b** Helsingin huumeepoliisin vahvuus vuosina 1967–1975
- Liitetaulukko 1c** Rikostyyppit alioikeuksien käsittelemissä huumausainerikoksissa vuosina 1972–1973
- Liitetaulukko 1d** Helsingin hovioikeuden käsittelemät huumausainerikokset vuosina 1969–1975
- Liitetaulukko 1e** Kaikki syyksi lukevat tuomiot huumausainerikoksista alioikeuksissa vuosina 1977–1993
- Liitetaulukko 1f** Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset vuosina 1972–1993
- Liitetaulukko 2a** Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset vuosina 1996–2007
- Liitetaulukko 2b** Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset vuosina 1996–2007 (N)
- Liitetaulukko 2c** Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset vuosina 1996–2007 (%)
- Liitetaulukko 2d** Tietoja esitutkinnassa käsitellyistä huumausainerikoksista (RL 50:1–4) vuosina 1996–2007
- Liitetaulukko 2e** Selvitysprosentti eräissä poliisin tutkimissa huumausainerikoksissa vuosina 1996–2007
- Liitetaulukko 3a** Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 2001–2006
- Liitetaulukko 3b** Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen eri huumausainerikoksissa vuosina 1996–1998 ja 2004–2006
- Liitetaulukko 3c** Alaikäiset huumausainerikoksista (RL 50:1–4) syyttämättä jätetyt vuosina 1997–2006
- Liitetaulukko 3d** Alaikäiset syyttämättä jätetyt eri huumausainerikoksissa vuosina 1996–1998 ja 2004–2006
- Liitetaulukko 4a** Huumausaineen käyttörikoksista annetut rangaistusmääräykset 20 paikkakunnalla vuosina 2001–2006
- Liitetaulukko 4b** Huumausaineen käyttörikoksista annetut rangaistusvaatimukset vuosina 2001–2006
- Liitetaulukko 4c** Rangaistusmääräyksen antaminen huumausaineen käyttörikoksesta vaadittua lievempänä vuosina 2001–2006
- Liitetaulukko 5** Toimenpiteistä luopuminen huumausainerikoksissa vuosina 1980–2006
- Liitetaulukko 6a** Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset (RL 50:1–4) ja niistä annetut seuraamukset vuosina 1997–2006
- Liitetaulukko 6b** Seuraamuskäytännössä tapahtuneet muutokset
- Liitetaulukko 7a** Huumausainerikoksista päärinkoksena tuomitut vangit vuosina 1996–2006
- Liitetaulukko 7b** Sakkovankien lukumäärä vuosina 1990–2006

VIII

Lyhenteet

AEOA	eduskunnan apulaisoikeusasiamies
BRÅ	Brottsförebyggande rådet i Sverige
dnro	diaarinumero
EMCDDA	European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction
EOA	eduskunnan oikeusasiamies
EPA	asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista (17.6.1988/575)
ETL	esitutkintalaki (30.4.1987/449)
EU	Euroopan unioni
Europol	poliisivirasto Euroopan unionissa
HE	hallituksen esitys
KKO	korkein oikeus
KRP	Keskusrikospoliisi
LaVL	eduskunnan lakivaliokunnan lausunto
LaVM	eduskunnan lakivaliokunnan mietintö
NuorRikL	laki nuorista rikoksentehtävistä (31.5.1940/262)
OLJ	oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu
OM	oikeusministeriö
PKL	pakkokeinolaki (30.4.1987/450)
PKV	pääasiallisesti keskushermostoon vaikuttava lääke
PolL	poliisilaki (7.4.1995/493)
RangMäärL	rangaistusmääräyslaki (27.2.1970/146)
RHO	Rovaniemen hovioikeus
RL	rikoslaki (19.12.1889)
RMA	asetus rangaistusmääräysmenettelystä (26.11.1993/1026)
RML	laki rangaistusmääräysmenettelystä (26.7.1993/692)
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (11.7.1997/689)
RVA	asetus rikoslain voimaantuloa koskevista kysymyksistä (19.12.1889/39)
SakkoTPL	laki sakon täytäntöönpanosta (9.8.2002/672)
SJP	seuraamusluonteinen syyttämättäjäätämispäätös
SM	sisäasiainministeriö
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences (tilasto-ohjelma)
ss.	seuraavat sivut
STM	sosiaali- ja terveysministeriö
StVM	eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
TaVM	eduskunnan talouslakivaliokunnan mietintö
THC	tetrahydrokannabinoli
VaaHO	Vaasan hovioikeus
VankeusL	vankeuslaki (23.9.2005/767)
VKS	valtakunnansyyttäjä
vp.	valtiopäivät
YOS	yhteistyö oikeus- ja sisäasioissa Euroopan unionissa
Ään.	äänestysratkaisu